

SOCIĀLAIS DIALOGS

Sociālais dialogs ir viens no Eiropas sociālā modeļa pamatelementiem. Tas ļauj sociālajiem partneriem (darba devēju un darba ņēmēju pārstāvjiem) aktīvi līdzdarboties, tostarp ar līgumu palīdzību, Eiropas sociālās un nodarbinātības politikas veidošanā.

JURIDISKAIS PAMATS

[Līguma par Eiropas Savienības darbību](#) (LESD) 151.–156. pants.

MĒRĶI

Saskaņā ar LESD 151. pantu darba devēju un darba ņēmēju dialoga veicināšana ir atzīta par ES un tās dalībvalstu kopēju mērķi. Sociālā dialoga mērķis ir uzlabot Eiropas pārvaldību, lēmumu pieņemšanu un īstenošanu iesaistot sociālos partnerus.

SASNIEGUMI

A. (Divpusēja) sociālā dialoga attīstība ES līmenī

Saskaņā ar 1957. gada Romas līgumu viens no Komisijas uzdevumiem ir veicināt dalībvalstu ciešu sadarbību attiecībā uz darba devēju un darba ņēmēju tiesībām apvienoties un vest sarunas par darba koplīgumu slēgšanu. Tomēr pirms šī noteikuma īstenošanas pagāja daudzi gadi.

Pēc toreizējā Komisijas priekšsēdētāja Žaka Delora iniciatīvas 1985. gadā uzsāktā *Val Duchesse* sociālā dialoga procesa mērķis bija iekšējā tirgus veidošanā iesaistīt sociālos partnerus, ko pārstāv Eiropas Arodbiedrību konfederācija (*ETUC*), Eiropas Rūpniecības un darba devēju konfederāciju savienība (*UNICE*) un Uzņēmumu ar valsts kapitāla daļu Eiropas Centrs (*CEEP*). Šī procesa rezultātā tika pieņemti vairāki kopīgi paziņojumi par nodarbinātību, izglītību, apmācību un citiem sociāla rakstura jautājumiem.

1986. gadā ar [Vienoto Eiropas aktu](#) (tā 118.b pantu) tika radīts juridisks pamats Kopienas mēroga sociālā dialoga attīstībai, un sāka veidoties Eiropas sociālais dialogs, pirmkārt, izveidojot vadības komiteju, kas 1992. gadā kļuva par Sociālā dialoga komiteju (SDK) – galveno divpusēja sociālā dialoga forumu Eiropas līmenī. SDK sanāksmes notiek trīs līdz četras reizes gadā.

UNICE, *ETUC* un *CEEP* 1991. gadā pieņēma kopēju deklarāciju, kurā iekļauta prasība obligāti apspriesties ar sociālajiem partneriem par tiesību aktiem sociālajā jomā un dot sociālajiem partneriem iespēju piedalīties sarunās par pamatnolīgumu slēgšanu

Kopienas līmenī. Šī prasība tika atzīta Nolīgumā par sociālo politiku, kas pievienots Māstrihtas Protokolam par sociālo politiku un ko parakstījušas visas dalībvalstis. Tādējādi sociālajiem partneriem valsts mērogā tika dota iespēja īstenot direktīvas ar koplīgumu palīdzību.

Nolīgums par sociālo politiku tika iekļauts [Amsterdamas līgumā](#) (1997), līdz ar to beidzot izveidojot vienotu satvaru sociālajam dialogam Eiropas Savienībā. Šī procesa rezultāts starpnozaru līmenī bija pamatnolīgumi par bērna kopšanas atvaļinājumu (1995), nepilna darba laika darbu (1997) un darbu uz noteiktu laiku (1999), kuri visi tika īstenoti ar Padomes direktīvām.

[Lisabonas līgumā](#) (2009) sociālo partneru loma ir uzsvērtā vēl vairāk (LESD 152. pants), norādot uz nepieciešamību atvieglot dialogu, vienlaikus ievērojot to autonomiju un daudzveidību.

Tomēr līdz ar ekonomikas un finanšu krīzi palielinājās spiediens uz sociālo dialogu, ko vienlaikus bija novājinājusi tā decentralizācija, koplīgumu seguma mazināšanās un valsts intervence darba algas politikas jomā. Ņemot vērā iepriekš minēto un to, ka dalībvalstis, kurās sociālā partnerība ir visspēcīgākā, ir arī veiksmīgākās krīzes pārvarēšanā, Komisijas priekšsēdētājs Ž. K. Junkers 2015. gada martā notikušajā augsta līmeņa konferencē paziņoja par jaunu sākumu sociālajam dialogam. 2016. gada jūnijā sociālie partneri, Komisija un Eiropas Savienības Padomes prezidentvalsts parakstīja četrpusēju nolīgumu, kurā no jauna apstiprināta Eiropas sociālā dialoga loma ES politikas veidošanas procesā, tostarp saistībā ar Eiropas pusgadu. Sociālo lietu samītā par taisnīgām darbvietām un izaugsmi, kurš notika Gēteborgā 2017. gada novembrī, Parlaments, Komisija un Padome pasludināja [Eiropas sociālo tiesību pīlāru](#). Tas cita starpā paredz ievērot sociālo partneru autonomiju un tiesības uz kolektīvu rīcību un atzīst to tiesības tikt iesaistītiem nodarbinātības un sociālās politikas izstrādē un īstenošanā, tostarp slēdzot koplīgumus.

B. Sociālā dialoga panākumi ES līmenī

Saskaņā ar LESD 154. pantu pirms jebkādu pasākumu veikšanas sociālās politikas jomā Komisijai ir jāapspriežas ar sociālajiem partneriem. Sociālie partneri tad var tā vietā izvēlēties vest apspriest līguma noslēgšanu. Šādu sarunu vešanai to rīcībā ir deviņi mēneši, un pēc šī perioda beigām tie var:

1. noslēgt līgumu un kopīgi prasīt, lai Komisija ierosina Padomes īstenošanas lēmumu,
2. noslēgt līgumus un īstenot to paši saskaņā ar savām specifiskām procedūrām un praksi un dalībvalstu procedūrām un praksi (brīvprātīgi vai vēlākā posmā – autonomi līgumi) vai
3. nolemt, ka viņi nespēj panākt vienošanos; šādā gadījumā Komisija atsāk darbu pie attiecīgā priekšlikuma.

LESD 153. pants arī sniedz dalībvalstīm iespēju uzticēt sociālajiem partneriem īstenot Padomes pieņemtus lēmumus par Eiropas līmenī parakstīta koplīguma ratifikāciju.

Kopš 1998. gada pēc Komisijas 1998. gada 20. maija [Lēmuma Nr. 98/500/EK](#) pieņemšanas tika ievērojami attīstīts arī nozaru sociālais dialogs. Vairākas komitejas,

kas tika izveidotas galvenajās ekonomikas jomās, ir sasniegušas vērā ņemamus rezultātus. Ar Padomes lēmumiem tika noslēgti un īstenoti trīs Eiropas līmeņa nolīgumi, proti, par jūrnieku darba laika organizēšanu (1998), civilās aviācijas mobilo darbinieku darba laika organizēšanu (2000) un atsevišķiem to mobilo darbinieku darba apstākļu aspektiem, kuri sniedz savstarpējas izmantojamības pārrobežu pakalpojumus dzelzceļa nozarē (2005). Pirmais daudznozaru nolīgums bija 2006. gada aprīlī parakstītais [Nolīgums par darba ņēmēju veselības aizsardzību, pareizi strādājot ar kristālisko silīcija oksīdu un to saturošiem izstrādājumiem](#) un tos pareizi izmantojot. Tam sekoja citi ar Padomes direktīvām īstenoti nozaru nolīgumi: nolīgums par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem iekšējo ūdensceļu transporta nozarē ([Padomes Direktīva 2014/112/ES](#)), nolīgums par veselības aprūpes darbinieku aizsardzību pret asu medicīnas instrumentu radītiem ievainojumiem un infekcijām ([Padomes Direktīva 2010/32/ES](#)), nolīgums jūras zvejniecības nozarē ([Padomes Direktīva 2017/159](#)) un nolīgums starp sociālajiem partneriem jūras transporta nozarē ([Padomes Direktīva \(ES\) 2018/131](#)).

Tomēr attiecībā uz citiem nolīgumiem Komisija nolēma nenākt klajā ar priekšlikumu Padomes lēmumam.

2012. gada aprīlī friziera pakalpojumu nozares sociālie partneri noslēdza līgumu par frizieriem paredzētiem norādījumiem attiecībā uz veselībai nekaitīgiem un drošiem darba apstākļiem un pieprasīja Padomei pieņemt īstenošanas lēmumu. Tomēr dažas dalībvalstis pret to iebilda. 2016. gada jūnijā friziera pakalpojumu nozare parakstīja jaunu Eiropas pamatnolīgumu par veselības aizsardzību un drošību darbā, no jauna pieprasot tā īstenošanu ar Padomes lēmumu. Atsaucoties uz labāka regulējuma programmu, Komisija nolēma pirms nākšanas klajā ar priekšlikumu Padomes lēmumam veikt samērīgu ietekmes izvērtējumu. Atklātā vēstulē Komisijas priekšsēdētājam Ž. K. Junkeram sociālie partneri pauda iebildumus pret ietekmes izvērtēšanas izmantošanu, lai pamatotu nolīguma neiesniegšanu Padomei. 2018. gada sākumā Komisija informēja sociālos partnerus par to, ka tā nenāks klajā ar priekšlikumu Padomes lēmumam, un ierosināja tā vietā atbalstīt nolīguma īstenošanu ar rīcības plāna palīdzību. Sociālie partneri tam piekrita, taču paturēja tiesības pieprasīt priekšlikumu Padomes lēmumam vēlākā posmā, ja rezultāti izrādīsies neapmierinoši.

2018. gada 5. martā Komisija informēja centrālās valdības sociālos partnerus, ka tā neierosinās Padomei kā direktīvu īstenot to 2015. gada nolīgumu par informēšanas un uzklaušanās tiesībām ([2.3.6.](#)). Pēc Eiropas Sabiedrisko pakalpojumu arodbiedrību federācijas (*EPSU*) prasības celšanas Eiropas Savienības Tiesa 2019. gada 24. oktobrī nolēma, ka saskaņā ar savām iniciatīvas tiesībām Komisija ir pilnvarota nolemt sociālo partneru vienošanās padarīt juridiski saistošas visās ES dalībvalstīs.

Saskaņā ar otro iepriekš minēto izvēles iespēju nolīgums par tāldarbu (2002) bija pirmais nolīgums, kas īstenojams kā autonomi nolīgumi. Tam sekoja citi autonomi nolīgumi: par stresu, kas saistīts ar darbu, par Eiropas Savienības atļauju autovadītājiem, kuri sniedz savstarpēji izmantojamus pārrobežu pakalpojumus (abi 2004. gadā), par personas aizskaršanu un vardarbību darbavietā (2007) un par aktīvām vecumdienām un paaudžu solidaritātes pieeju (2017).

Treškārt, vairākos gadījumos sociālie partneri nespēja panākt vienošanos. Piemēram, 2001. gada maijā ar neveiksmi beidzās sarunas par pamat nolīgumu par pagaidu darba aģentūru darbu. Līdz ar to Komisija, pamatojoties uz vienprātību, kas tika panākta starp sociālajiem partneriem, 2002. gada martā nāca klajā ar priekšlikumu direktīvai, un 2008. gadā tika pieņemta Pagaidu darba aģentūru direktīva ([Direktīva 2008/104/EK](#)). Līdzīgi pēc tam, kad sociālie partneri bija izteikuši nevēlēšanos iesaistīties sarunās, Komisija 2004. gadā ierosināja pārskatīt Darba laika direktīvu ([Direktīva 2003/88/EK](#)). 2009. gadā Parlaments, Komisija un Padome nespēja panākt vienošanos, un 2012. gada decembrī būtisku domstarpību par dežūras laika klasificēšanu dēļ gadu ilgušais sarunu process starp Eiropas sociālajiem partneriem beidzās ar neveiksmi. 2013. gadā Komisija atsāka pārskatīšanu un ietekmes izvērtēšanu, 2015. gadā rīkojot sabiedrisku apspriešanu un 2017. gadā nākot klajā ar īstenošanas ziņojumu, kā arī ar [skaidrojošu paziņojumu](#). Kopš tā laika daži būtiski ar darba laiku saistīti aspekti ir iekļauti citos tiesību aktos, piemēram, Direktīvā par darba un privātās dzīves līdzsvaru un Direktīvā par pārredzamiem un paredzamiem darba nosacījumiem, kā arī priekšlikumā grozītai Braukšanas laika regulai.

C. Trīspusējs sociālais dialogs

Kopš paša Eiropas integrācijas sākuma tiek uzskatīts par svarīgu Kopienas tiesību aktu izstrādē iesaistīt ekonomikas un sociālās jomas ieinteresētās personas. Apliecinājums tam ir Ogļu un tērauda nozares padomdevēja komiteja un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja. Kopš pagājušā gadsimta 60. gadiem Komisijai ir palīdzējušas vairākas padomdevējas komitejas. Laikposmā no 1970. gada līdz 2003. gadam viens no galvenajiem Eiropas līmeņa trīspusējā sociālā dialoga forumiem bija Pastāvīgā nodarbinātības komiteja. 2003. gadā šo pastāvīgo komiteju aizstāja ar augstākā līmeņa trīspusēju sociālo lietu sanāksmi par izaugsmi un nodarbinātību. Šajā augstākā līmeņa sanāksmē kopā sanāk tā brīža ES Padomes prezidentvalsts, divu nākamo prezidentvalstu, Komisijas un sociālo partneru augsta līmeņa pārstāvji ar mērķi atvieglot notiekošo apspriešanos. Sanāksme notiek vismaz divas reizes gadā – pirms Eiropadomes pavasara un rudens samita.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments uzskata, ka sociālais dialogs ir ļoti svarīgs elements dalībvalstu tradīcijās, un ir pieprasījis, lai tam tiktu atvēlēta lielāka loma ES līmenī. Parlamenta Nodarbinātības un sociālo lietu komiteja aizvien biežāk aicina ES līmeņa sociālos partnerus paust savu viedokli. Parlaments arī bieži ir atgādinājis Komisijai, ka ES ir nepieciešama saskaņota rūpniecības politika, kurā svarīga loma būtu atvēlēta sociālajiem partneriem. Ar Lisabonas līgumu tika noteiktas Parlamenta tiesības tikt informētam par Savienības līmenī noslēgtu kopēju nolīgumu īstenošanu (LESD 155. pants) un par Komisijas iniciatīvām nolūkā veicināt dalībvalstu sadarbību (LESD 156. pants), tostarp jautājumos, kas saistīti ar tiesībām apvienoties un vest sarunas par darba koplīguma slēgšanu.

Ekonomikas krīzes vidū Parlaments savā [2010. gada 6. jūlija rezolūcijā par netipiskiem līgumiem, drošu profesionālo izaugsmi, elastdrošību un jauniem sociālā dialoga veidiem](#) norādīja, ka sociālais dialogs ir ļoti svarīgs, lai sasniegtu stratēģijas

“Eiropa 2020” mērķus nodarbinātības jomā. 2012. gada janvārī tas uzsvēra, ka, piešķirot prioritāti fiskālai konsolidācijai, gada izaugsmes pētījumā iekļautie ieteikumi kavētu ne tikai darbvietu radīšanu un sociālo labklājību, bet arī sociālo dialogu. Savā [2014. gada 13. marta rezolūcijā par nodarbinātības un sociālajiem aspektiem, kas saistīti ar ECB, Komisijas un SVF lomu un darbībām](#), un [2017. gada 15. februāra rezolūcijā par vienotā tirgus pārvaldību saistībā ar 2017. gada Eiropas pusgadu](#) Parlaments prasa pastiprināt sociālo partneru lomu jaunajā ekonomikas pārvaldības procesā. Kopš 2014. gada sociālo partneru līdzdalība ES līmenī ir nedaudz palielinājusies, tomēr situācija ir atšķirīga valstu līmenī, un abos līmeņos sociālie partneri uzskata, ka viņu iesaistīšanās drīzāk ir informatīva, nevis patiesi konsultatīva. Tādā pašā garā Parlaments savā [2018. gada 19. aprīļa rezolūcijā par priekšlikumu Padomes lēmumam par dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādnēm](#) aicina Komisiju un dalībvalstis pastiprināt konkrētu atbalstu patiesam sociālajam dialogam, ejot tālāk par vienkāršu apspriešanos. 2019. gada 16. aprīlī [rezolūcijā par pārredzamiem un paredzamiem darba nosacījumiem Eiropas Savienībā](#) un [rezolūcijā par Eiropas Darba iestādi](#) Parlaments atkārtoti norādīja, ka vienmēr būtu jāievēro sociālo partneru autonomija, to iespējas rīkoties kā darba ņēmēju un darba devēju pārstāvjiem un valstu darba attiecību sistēmu dažādība.

Aoife Kennedy
01/2020

